

Рівненський державний гуманітарний університет
Філологічний факультет
Кафедра української мови та славістики

Дипломна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

**ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ В
ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Виконала студентка VI курсу групи У-61
Спеціальності 014 Середня освіта
українська мова і література)
Самсонік Інна Сергіївна

Керівник – канд. філол. наук,
доц. Ричагівська Юлія Євстахіївна
Рецензент – канд. філол. наук
Чиж Наталія Олександрівна

Рівне – 2025

3MICT

[illegible]

ВСТУП

У сучасних умовах глобалізації, динамічного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та активних міграційних процесів іншомовна лексика інтенсивно проникає у національні мови. Найвпливовішим джерелом таких запозичень є англійська мова, яка утвердилася як провідний засіб міжнародного спілкування у сфері освіти, науки, культури тощо. Українська мова, як і будь-яка інша національна мова, неминуче зазнає впливу з боку англійської: у мовленні сучасних українців чуємо слова іншомовного походження, які закріплюються в професійному дискурсі, медійному просторі, побутовій комунікації.

З одного боку, такий процес природний і свідчить про відкритість мови до збагачення новими назвами, що відповідають потребам часу. З іншого боку, надмірне й некритичне використання запозичень нерідко призводить до засмічення мови, до витіснення питомих українських слів, а також до зниження стилістичної виразності мовлення громадян. У цьому контексті важливо формувати в учнів культуру мовлення та здатність критично сприймати запозичену лексику. Шкільна освіта відіграє ключову роль у цьому процесі. Саме на уроках української мови учні засвоюють знання про природу запозичень та виробляють навички свідомого й доречного їх використання.

Актуальність нашої роботи обумовлена постійною потребою пошуку оптимальних методичних підходів, здатних забезпечити формування в учнів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) мовної та комунікативної компетентностей. Важливим є наукове розуміння процесів запозичення й адаптації іншомовних слів, а також методично грамотна організація роботи з цією лексикою у шкільному курсі, що допоможе виробити відповідальне ставлення до слова, підготує до свідомої участі в глобалізованому комунікативному просторі.

Наукові праці, присвячені проблемі запозичень, ми умовно розподілили на кілька груп за тематикою дослідження. До першої відносимо лінгвістичні студії про адаптацію іншомовних слів в українській мові (Л. Архипенко, К. Городенська, М. Григоренко, В. Красавіна, О. Семенюк та ін.). Тут розкриті механізми інтеграції запозичень у лексико-семантичну систему української мови, зокрема фонетичну, морфологічну та семантичну адаптацію.

Другу групу складають праці, пов'язані з методикою вивчення іншомовної лексики. Дослідники актуалізують лексикографічну роботу на уроках української мови (Н. Гудима), підкреслюють роль інтерактивних технологій (О. Пометун, Л. Пироженко, О. Попова, І. Савка, С. Телемуха) для розвитку комунікативної компетентності учнів, що створює сприятливі умови для роботи із запозиченою лексикою. Г. Шелехова, О. Савченко зосереджуються на формуванні мовної особистості школяра й розвитку мовленнєвої культури, що є невіддільним від питання доречності вживання іншомовних слів.

Проте питання системного методичного опрацювання запозиченої лексики в шкільному курсі української мови досі недостатньо досліджене. У науковій літературі відсутні комплексні дослідження, що поєднували б лінгвістичний аналіз запозичень із розробкою вправ, методів та інтерактивних завдань для учнів різних вікових груп.

Мета – з'ясувати особливості вивчення іншомовної лексики на уроках української мови в ЗЗСО, проаналізувати наукові підходи, навчальні програми, визначити ефективні методи, прийоми і вправи для роботи з запозиченою лексикою у 6 та 10 класах.

Завдання дослідження:

проаналізувати праці вітчизняних мовознавців про іншомовну лексику в українській мові.

характеризувати англізми як найбільш продуктивну групу запозичень, визначити їх роль у мовленні молоді.

роаналізувати чинні програми й підручники з української мови щодо теми дослідження.

’ясувати лінгво-методичні засади роботи з іншомовною лексикою на уроках української мови.

изначити найбільш ефективні методи, прийоми та інтерактивні технології навчання для засвоєння запозиченої лексики.

озробити систему вправ для вивчення запозичень у 6 та 10 класах із урахуванням вікових і когнітивних особливостей здобувачів.

Об’єкт дослідження – іншомовна лексика в шкільному курсі української мови в ЗЗСО.

Предмет дослідження – методичні підходи, вправи, інтерактивні завдання, спрямовані на формування в учнів умінь і навичок свідомого використання запозиченої лексики.

Методи дослідження: аналіз і синтез – вивчення теоретичних джерел і формування цілісного розуміння феномену запозичень; описовий – систематизація й класифікація англізмів як найбільш поширеної групи запозичень; порівняльний – опрацювання програм і підручників з української мови щодо теми дослідження; моделювання – створення системи вправ і визначення їхнього навчального потенціалу.

Наукова новизна полягає в уточненні особливостей опрацювання іншомовної лексики на уроках української мови та увиразненні її функцій в учнівському мовленні. Запропоновано авторську систему вправ, орієнтовану на формування культури свідомого мовлення школярів.

Практична цінність полягає у можливості використовувати результати роботи в навчально-методичній роботі вчителя української мови. Запропоновані підходи та вправи можуть бути інтегровані в уроки для системного опрацювання запозиченої лексики, що сприятиме формуванню мовленнєвої культури учнів, розвитку критичного мислення та комунікативної компетентності. Матеріали роботи прислужаться для створення методичних рекомендацій, розробки дидактичних посібників з української мови для ЗЗСО.

Апробація результатів. Основні положення магістерської роботи висвітлено в доповідях на наукових конференціях:

IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська мова в національному та світовому вимірах» (Рівне : РДГУ, 29 травня 2025 р.);

Всеукраїнській студентській конференції «Славістичні студії в сучасному філологічно-дидактичному просторі» (Хмельницький : ХНУ, 22 травня 2025 р.);

щорічній звітній науковій конференції РДГУ (Рівне: РДГУ, 15 травня 2025 р.).

Публікація: Самсонік І. Молодіжний сленг як мовне явище. *Лінгвістичні студії молодих дослідників* : зб. наук. праць. Рівне : РДГУ. Вип. 14. 2025. С. 117–123.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг роботи – 64 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ІНШОМОВНА ЛЕКСИКА ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА

1.1. Англізми як найбільш продуктивна група іншомовної лексики

1.1.1. Історія входження англзмів в українську мову

Лексичний рівень мови надзвичайно чутливий до соціальних змін, тому саме він першочергово реагує на процеси глобалізації, диджиталізації та інтеграції українського суспільства у світовий інформаційний простір. Наслідком таких процесів стало розширення словникового фонду української мови за рахунок запозичень із англійської, утворення неологізмів на базі англійських етимонів, а також трансформації семантичної структури цих одиниць. Сьогодні англізми – важлива частина українського словника.

У мовознавстві поняття «запозичення» не має однозначного розуміння: його трактують залежно від методологічного підходу. В енциклопедії «Українська мова» визначено: «Запозичення – звук, морфема, слово або його окреслене значення, фразеологізм, синтаксична конструкція, перенесені з однієї мови в іншу, а також сам процес подібного перенесення» [50, с. 179].

О. Селіванова також виділяє два ключові аспекти запозичення, проте в іншому порядку: «Запозичення – це процес уведення до певної мови морфем, слів або висловів іншої мови; слово чи сполука, уведена до певної мови з іншої мови» [41, с. 174]. Це визначення відбиває послідовність явища, показує його в розвитку, що спочатку передбачає переміщення мовних елементів з однієї мови в іншу, а потім їх адаптацію до системи мови-реципієнта.

В. Красавіна вбачає основну сутність запозичення в перенесенні іншомовних елементів, насамперед слів. На думку дослідниці, запозичення відбуваються переважно на лексичному рівні, оскільки слова найчастіше піддаються інтеграції у нове мовне середовище [19, с. 144].

Отож, поняття «запозичення» охоплює як процес перенесення мовних елементів з однієї мови в іншу, так і результат цього процесу, що знаходить свій

вияв у змінах лексичних, семантичних і структурних характеристик іншомовних одиниць. Запозичення є динамічним і багатокомпонентним явищем.

Термін «англізм» також вживають у кількох значеннях. У широкому розумінні це всі лексичні запозичення та мовні звороти, які мають англійське походження або були створені за англійськими зразками [45, с. 32]. Йдеться про лексеми, запозичені з різних регіональних варіантів англійської мови (американська, австралійська чи індійська). У вузькому сенсі під англізмами розуміють суто англійську лексику, яка безпосередньо походить із літературної англійської мови [45, с. 32]. Ми дотримуємося вузького підходу до трактування вказаного терміну.

У сучасній лінгвістичній літературі вживають дві форми назви цього явища – «англізм» і «англіцизм». І. Фаріон [51], зокрема, послуговується варіантом «англізм» для позначення слів англійського походження. Крім того, у мовознавстві усталені терміни «германізм», «латинізм», у яких суфікс *-ізм* природно поєднується з коренем. Саме за цим принципом будемо використовувати термін «англізм» у нашій роботі.

Активне входження англізмів у нашу мову розпочалося в 90-х рр. ХХ ст., коли значно поживалися міжнародних зв'язки України та глобальні процеси в мові. Такі зміни пов'язують із розвитком економічних і культурних відносин, прагненням до інтернаціоналізації лексичного фонду та залученням України до міжнародних суспільних процесів [17].

Значний вплив англійської мови на українську пояснюють і геополітичними чинниками. Після II Світової війни провідна роль Великобританії, а згодом США, сприяла закріпленню англійської мови як засобу міжнародного спілкування [31, с. 114]. Сучасний світовий інформаційний простір, що представлений глобальними медіакомпаніями, Інтернетом, друкованими виданнями, розглядає англійську як основу комунікації, що суттєво впливає на інші національні мови. В Україні такі

процеси посилюлися завдяки євроінтеграційним прагненням, реформуванню економіки та культурному обміну із західними країнами.

Одна з основних причин запозичення англізмів – відсутність відповідних термінів для позначення нових явищ і предметів в українській мові [28, с. 127]. до нашої мови Технологічний прогрес, який відбувається переважно в англомовному світі, зумовлює потребу запозичувати нові лексичні одиниці, адже їхній переклад часто неможливий або не передає всього спектра значень. Наприклад, слова *ноутбук*, *сканер*, *органайзер*, стали невід’ємною частиною української лексики, оскільки позначають специфічні об’єкти, які не мали адекватних назв у вітчизняному мовному фонді [38, с. 64].

Отож, появу англізмів у нашій мові пояснюють історичними та внутрішньомовними причинами. Адаптація запозичень до української мовної системи – складний і багатогранний процес. Вона залежить як від зовнішніх чинників – глобалізації, інноваційного розвитку, інтеграції у світовий інформаційний простір, так і від внутрішньомовних потреб – збагачення номінативних засобів, удосконалення лексики для більш точного відображення реалій сучасності.

Загалом дослідники виокремлюють шість хвиль надходження англізмів до української мови. Перші чотири охоплюють період XVI– поч. XX ст., коли англізми здебільшого були пов'язані з морською термінологією (*флот*, *бриг*), одиницями виміру (*фут*, *ярд*), новими технологіями (*тролейбус*) та іншими сферами [9, с. 282].

У кінці XX ст. почався новий етап інтенсивного запозичення, який нині трансформувався у «бум англізмів» сучасного періоду (шостий період). Цей етап вирізняється кількісним зростанням запозичень і їхньою багатофункційністю [9, с. 282]. Англізми широко представлені в маркетингу свідчить про значний соціолінгвістичний вплив.

Проте не всі запозичення однаково адаптуються до української мовної системи. Вчені зауважили, що англійські слова, які мають термінологічне

значення в українській мові, нерідко втрачають свою загальновідому семантику, характерну для мови-продуцента [6, с. 6]. Тобто це свідчить про трансформацію змісту запозичених одиниць у процесі їх функціонування в новому мовному середовищі.

Л. Архипенко поділяє процес асиміляції англійськомовних запозичень на три етапи: початковий, поглиблений і повний.

1. Початковий етап характеризується тим, що лексеми функціонують як варваризми з виразними ознаками чужомовності. Наприклад, слова *ейчар*, *фоловер*, *тамбнейл* часто супроводжують поясненнями через незрозумілу семантику для частини носіїв.

2. Етап поглиблення означає стабілізацію семантики й розуміння слова без додаткових пояснень, як це відбувається з лексемами *ресепшен*, *фастфуд*, *фотошоп*.

3. На етапі повного засвоєння англізми починають зазнавати внутрішніх семантичних трансформацій, характерних для мови-реципієнта, утворюючи нові похідні слова та поняття [1, с. 18].

На кожному етапі ще виокремлюють рівні адаптації – низький, середній і найвищий. Адаптація відбувається на всіх мовних рівнях, включаючи фонетичний, лексико-семантичний, морфологічний, семантичний та комунікативний [35, с. 73]. Наприклад, фонетична адаптація передбачає зміну звукових характеристик іншомовного слова відповідно до правил української фонетики, а морфологічна – формування граматичних ознак за моделями української мови.

Окреслені процеси вказують на багаторівневий характер запозичень. На початковому етапі науковці вважають важливим аналіз контексту використання англізмів, а на етапі поглибленої адаптації необхідно оцінювати їхню інтеграцію в семантичні поля української мови [29, с. 57]. Водночас етап повного засвоєння відкриває перспективи дослідження інноваційних мовних моделей, що виникають на основі англізмів.

І. Павлова слушно, на наш погляд, відзначає, що процеси асиміляції англізмів в українській мові завершуються значними змінами семантичної структури, які полягають у звуженні, розширенні або якісній трансформації значень [29, с. 57]. Звуження семантики може відбуватися шляхом уточнення семантики запозиченого слова. Наприклад, англійське *killer*, що означає і будь-якого вбивцю, і щось дуже неприємне, в українській мові звужується до значення «найманий убивця». Натомість розширення семантики відбувається через метонімічні чи метафоричні зміни. Слово *aprt*, яке в англійській мові означає лише абстрактне поняття «мистецтво», в українському контексті набуває значення «витвір мистецтва». Характерні також якісні трансформації, як, наприклад, із запозиченням *треш*, що змінило своє первинне значення «сміття» на «нісенітниця» чи «жахіття».

Конотативні зміни часто супроводжують процес повного засвоєння англізмів. Лексема *піар*, набула негативного конотативного забарвлення в українській мові, хоча етимон *PR* в англійській залишається нейтральним [29, с. 57]. Ці семантичні перетворення вказують на активну адаптацію запозичень в наших соціокультурних реаліях.

Дослідники зауважують, що на завершальному етапі асиміляції англізми стають базою для творення гібридних неологізмів, що поєднують елементи мови-реципієнта й мови-донора. Загальномовними стали новотвори *онлайн-користувач*, *таргет-реклама*. Варто говорити про міграцію лексики між мовленнєвими стилями. Англізми зазнають лексико-стилістичних трансформацій, мігруючи між активним словником і периферією. Найчастіше переходять від периферійних категорій (жаргон, сленг) до нейтральної загальновживаної лексики. Напр., слова *бойфренд*, *рієлтор*, *тинейджер*

Водночас спостерігаємо детермінологізацію: деякі терміни (наприклад, *файл*, *дрон*, *тюнер*) поступово перейшли до повсякденної мови, набуваючи загальновживаного характеру. Така тенденція свідчить про інтеграцію

технологічного й наукового прогресу в побутову комунікацію, що додатково розширює мовну гнучкість.

Отже, семантичні та стилістичні трансформації англізмів в українській мові на етапі повного засвоєння відображають як мовні, так і соціокультурні процеси. Зміни значень, поява гібридних неологізмів, міграція між регістрами свідчать про високу адаптивність української мовної системи. У дослідженнях англізмів важливо враховувати ці багатогранні процеси, які демонструють динаміку сучасної мови в період глобалізації.

1.1.2. Адаптація та тематичні групи запозичень

Англомовні запозичення в українській мові мають різні форми адаптації, що залежить від етапу їх засвоєння та контексту. Науковці описують три основні способи відтворення англізмів:

1. Латиниця. На першому етапі адаптації іншомовні слова передають графічною системою мови-джерела без змін. Таке написання характерне для текстів, що зберігають оригінальні форми слів відповідно до англійської орфографії, наприклад: *USB, skill, meeting, Skype, nice, lol, cool, what, sure* [45, с. 32]. Цей спосіб особливо поширений у професійних текстах, технологічній лексиці та неформальному спілкуванні, де оригінальна графіка має вплив на стиль або авторитетність комунікації.

2. Транслітерація. На цьому рівні іншомовні слова відтворюють кирилицею шляхом механічного перенесення графічної форми англійського прототипу, часто без урахування особливостей фонетичної системи української мови. Окрім графічної адаптації, відбувається часткова лексико-семантична трансформація слова (напр.: *android* – андроїд, *bag* – баг, *benefit* – бенефіт, *developtment* – девелопмент, *content* – контент, *level* – левел, *link* – лінк, *spat* – спам) [45, с. 32]. Спосіб особливо актуальний для власних назв або технічних термінів, які швидко входять у професійний обіг.

3. Транскрипція передбачає адаптацію фонетичного звучання слова через графічну систему української мови [45, с. 32]. Тоді англізми звучать

максимально близько до оригіналу, їхнє написання відповідає нормам української орфографії: *лайк, коучсерфінг, репостити, імейл*. Метод транскрипції поширений серед запозичень, що активно вживаються в повсякденній комунікації [45, с. 32].

Дослідники зазначають, що найбільшою мірою адаптації потребують іменники [56, с. 64], оскільки поняття, які проникають у повсякденне життя, рідко отримують українські назви, а зберігають англійські. Наприклад, слова *сканер, органайзер, ноутбук* увійшли до вжитку без значних змін, адже не існує точних національних відповідників.

Отож, запозичення англізмів у сучасну українську мову – динамічний процес, що відображає тенденції глобалізації, розвитку технологій та міжмовної інтеграції. Способи адаптації засвідчують гнучкість мовної системи у прийнятті запозичень, її здатність реагувати на виклики сучасності.

Англізми, які активно інтегруються в українську мову, мають широке функційне та семантичне застосування, охоплюючи різні сфери суспільного життя. Науковці виокремлюють 5 лексико-семантичних груп, які походять зі сфери науки й техніки, бізнесу, повсякденного життя, реклами, спорту:

1. Наукові й технічні терміни, що позначають нові явища, процеси, поняття. Напр., слова *прайвесі, аутсорсинг, інсайт, диджиталізація, газлайтинг* точно й лаконічно передають зміст відповідних понять [45, с. 31]. Ці запозичення зумовлені глобальним характером сучасної науки, де англійська мова відіграє роль універсального засобу комунікації.

2. Терміни зі сфери політики та бізнесу (напр., *ф'ючерс, трейдинг, франчайзинг*), які мають високий рівень спеціалізації [45, с. 31]. Їх використання свідчить про вплив економіки на мовну систему, про прагнення лексично адаптувати нові концепти, які не мають аналогів в українській мові.

3. Лексика з повсякденного життя. Англізми на кшталт *аплікейшн, челендж, мастрид, стример, лайк, едукатор* [45, с. 31] швидко інтегруються в усне мовлення, соціальні мережі, побутову сферу та впливають на стилістичне забарвлення тексту.

4. Терміни зі сфери реклами. Слова *PR*, *копірайтер*, *офер*, *тизер*, *хайп* мовну систему, ці запозичення найчастіше вживають у професійній комунікації, орієнтованій на масову аудиторію.

5. Спортивна лексика (*сноубайк*, *страйкбол*, *джерсмер*, *сноутюбінг*) [45, с. 31] відображає розвиток нових видів дозвілля, які інтегруються в українське суспільство.

Загалом актуалізація англізмів у різних тематичних групах української мови є складним і багатограним процесом, нерівномірність якого пов'язана зі специфікою мовних контактів у різних сферах суспільного життя, що формують попит на нові терміни й концепти. З одного боку, запозичення сприяють збагаченню мови, забезпечуючи можливість швидкої інтеграції нових понять, пов'язаних із технологіями, міжнародним бізнесом, культурою та іншими сферами. З іншого боку, у процесі запозичення нерідко витісняються власне українські слова, що шкодить самобутності мови та проявам культурної ідентичності українського народу.

Некритичне використання іншомовної лексики призводить до ослаблення національної мови, що особливо небезпечно у випадках, коли українські слова замінюють іншомовними аналогами без реальної потреби [19, с. 145]. Така тенденція формує залежність від домінуючих мов, зокрема англійської.

К. Городенська наголошує на стрімкому зростанні кількості англізмів у різних мовах світу, зокрема, в українській [7, с. 68], і застерігає, що використовувати англізми доцільно лише у випадках, коли вони збагачують мову та необхідні через відсутність національних відповідників [22, с. 124].

Лінгвісти розрізняють виправдані й невиправдані запозичення. Виправданими вважають слова, що вводяться для позначення нових явищ і понять, натомість невиправдані запозичення замінюють уже існуючі українські слова. Заміна лексеми *зустріч* на *міт*, не додає нових значень, а

лише ускладнює мовний ландшафт, віддаляючи його від національної основи

О. Дьолог звертає увагу на невмотивоване вживання англізмів навіть у тих випадках, коли існують прості й точні українські відповідники. Слова *кеш* (готівка), *сервіс* (обслуговування), *бартер* (товарообмін), *екшн* (дія), *сейл* (розпродаж) замінюють питомі українські терміни, не пропонуючи жодних семантичних переваг [14, с. 364]. Ця практика підриває розвиток власне української лексики та створює умови для домінування іноземних мовних впливів, що може призводити до втрати мовної самобутності.

Отже, запозичення іншомовних елементів, особливо англізмів, неоднозначний процес, що при відсутності належної регуляції може підривати мовну ідентичність. Баланс між адаптацією запозичень і підтриманням національної мовної основи залишається актуальним викликом для розвитку української мови у глобалізованому світі.

1.2. Молодіжний сленг як середовище функціонування іншомовної лексики

Сленгові номінації за своєю природою належать до окремих лексично-стилістичних утворень, які властиві певним соціокультурним групам або спільнотам. Дослідження сленгізації мовного середовища почалося нещодавно, тому досі подекуди можна зіштовхнутися з проблемою ідентифікації поняття «сленг». Основна проблема полягає в термінологічній плутанині відносно самої концепції «сленг», адже часто під цим терміном розуміють також аргі, жаргон, професіоналізми тощо, однак ми вважаємо їх різними мовними явищами.

Термін «сленг» вперше був зафіксований у 1750 р. зі значенням «мова вулиці». У початковому вжитку він використовувався для позначення мови волоцюг, злочинців і шахраїв [20, с. 67], а свого значення набув пізніше.

У ХХ ст. сфера дослідження сленгу значно розширилася. Важливо врахувати погляди провідних британських та американських лінгвістів

минулого століття на природу та характер сленгу. За словами британського науковця Е. Партріджа, у сленгу виявляються нестійкі, некодифіковані та навіть безладні лексичні одиниці, що відображають свідомість певного соціального або професійного середовища [58].

У сучасній науковій літературі чимало тлумачень поняття «сленг». Наприклад, сленг – це емоційно забарвлені слова та фрази, які з'являються та існують у розмовній мові [7, с. 17]; «особливий периферійний лексичний шар, що виходить за межі літературного розмовного мовлення та діалектів загальнонаціональної англійської мови та має емоційно-експресивний характер» [13, с. 206]; «лексичний шар мови, який фактично протистоїть літературній мові, включаючи в себе елементи жаргону, професійні терміни та розмовну мову» [55, с. 139].

У словниках англійської мови сленг – це «мова високого колоніального типу, вважається менш ерудованою, ніж стандартна мова, і складається як з нових слів, так і зі слів, вживаних у спеціальному значенні» [57, с. 601]. Визначення акцентує на спільному використанні нових слів та особливому спеціальному значенні вже закріплених у рамках сленгової мови.

Отож, сленг розглядають як специфічну форму мови, що використовується в окремих соціальних групах або професіях і має емоційний та експресивний характер. Він може бути створений або адаптований з уже існуючих слів та виразів, однак вони змінюють своє значення.

Сленг як мовне явище привертає увагу дослідників своєю динамічністю та особливостями формування. Молоді характерна творча активність та прагнення до індивідуалізму, які дозволяють втручатися навіть у процес творення нових слів [52, с. 114].

О. Медвідь слушно наголошує на складності цього явища з мовного погляду: «Сленг як невід'ємна частина мови є однією з актуальних та суперечливих проблем сучасної лексикології, тому що сленг – це саме той прошарок вживаної лексики, який не співпадає з літературною нормою» [22,

с. 78]. У сленгу часто відзначають комічний або ігровий ефект, адже для мовця важливий не лише зміст висловлювання, але й спосіб, яким він це робить.

На розвиток молодіжного сленгу впливає також прагнення мовців до економії мовних засобів. Така тенденція загальна, обумовлена особливостями людського мислення та потребою в спілкуванні. Тому в сленгу часто відбувається усунення зайвих елементів, що призводить до інформаційної конденсації висловлення та прискорення темпу мовлення.

Незалежно від способу утворення сленгового слова та його граматичної або фонетичної форми, завжди характерним для нього є особливе співвідношення між матеріальним значенням та емоційним забарвленням. В. Снідевич пише, що «нову номінацію, метафоричну, свіжу, іронічну та експресивну, швидко сприймає молодь, що дає змогу створити неформальну атмосферу у спілкуванні та надати відчуття причетності до певної престижної соціальної групи, має високу частотність уживання, часто іронічне забарвлення і значну динаміку» [44, с. 210].

У цілому молодіжний сленг є складним і цікавим явищем, що відображає культурні, соціальні, індивідуальні аспекти комунікації та відрізняється від стандартизованої літературної мови лексико-семантичним складом і емоційно-експресивною спрямованістю.

Дослідники сходяться на думці, що сленг – унікальне середовище для функціонування іншомовної лексики, особливо англізмів, які займають чільне місце у його формуванні. Т. Левченко зазначає, що сучасна українська мова характеризується активним процесом запозичення іншомовних слів, серед яких англійські терміни займають провідну роль, а найбільш яскраво ця тенденція проявляється саме у молодіжному сленгу [20, с. 79]. Молодь, яка часто взаємодіє з іноземними культурами через кіно, музику, соціальні мережі та комп'ютерні технології, природно інтегрує запозичення в повсякденне мовлення.

Р. Бондар наголошує, що молодіжний сленг формується під впливом соціокультурних чинників та ґрунтується на специфічних соціально-

психологічних характеристиках підлітків, серед яких домінує прагнення відокремитися від дорослих, емоційна експресивність та вплив однолітків у середовищі спілкування [5, с. 12]. Це сприяє швидкому поширенню та адаптації іншомовної лексики в мовленні молоді.

Натомість І. Стогній підкреслює, що англізми в молодіжному сленгу не лише результат глобалізації та поширення англійської мови як міжнародної. Вони також відображають популярність західного способу життя, який приваблює молодь через англomовну літературу, музику, кіно, а також через інтенсивний обмін інформацією в соціальних мережах [46, с. 160]. Крім цього, молодіжний сленг має високу здатність до адаптації, оновлення, і саме англізми відіграють важливу роль у цьому процесі. Молоді люди швидко реагують на зміни соціального та культурного характеру, відображаючи модні тенденції у своєму мовленні.

Запозичення часто мають символічний характер, демонструючи належність до глобалізованого культурного простору, а також прагнення відповідати образам популярних героїв кінофільмів і телесеріалів. Це призводить до механічного перенесення англізмів без глибокого осмислення їх значення або доцільності в мовному контексті [37, с. 126].

Важливо підкреслити специфічний характер появи англomовного сленгу. На відміну від запозичень до літературної мови, які часто виникають через відсутність відповідних слів для позначення нових реалій, сленг використовує англізми для опису явищ, які вже мають українські аналоги. Така вторинність сленгу показує його субкультурний характер і залежність від системи літературної мови. Крім цього, використання англізмів часто стає засобом експресивності або ідентифікації з певними групами, що демонструє високий рівень соціальної варіативності цього мовного явища.

Англізми, які активно функціонують у мовленні молоді, класифікують за сферою використання (лексика повсякденного вжитку, зі сфери комп'ютерних технологій, емоційно-оцінні слова, лексика на позначення людей за різними

ознаками, зі сфери культури), що дозволяє виявити їхні особливості й роль у мовній практиці [30, с. 48] (докладніше в *Додатку А*).

Молодіжний сленг виконує комунікативну, соціальну та емоційну функції. Одним із важливих мотивів його використання є прагнення до самовираження, адже молоді люди створюють свій світ через мову, адаптуючи її до власних потреб. Тому в їхньому спілкуванні часто побутують слова, які подобаються не так через значення, як через емоційний підтекст, який передається інтонацією чи іншими паралінгвальними засобами.

Сленг формує групову ідентичність. Студенти, наприклад, використовують сленгову лексику, щоб підкреслити належність до свого соціального середовища. Модні лексеми – своєрідний засіб «вливання» у спільноту, що дозволяє створити атмосферу взаєморозуміння та довіри. Більшість молодих людей не усвідомлює навмисного використання сленгу [48, с. 80]. Вживання сленгу відбувається підсвідомо, як природна реакція на певні обставини чи мовну ситуацію. Такий механізм дозволяє зберігати гнучкість і адаптивність мовлення, що особливо важливо для молоді.

Ключова риса молодіжного сленгу – експресивність. Це виражається у специфічній лексиці, яка створює невимушену атмосферу спілкування, активізує емоції та підкреслює оригінальність образів [18, с. 82]. Можемо стверджувати, що експресивна функція в сленгу домінує, оскільки він призначений для неформального спілкування.

Підґрунтя молодіжного сленгу – літературна мова, тобто він адаптує лексику, іноді фразеологію, залишаючи фонетику та граматику здебільшого незмінними. Таке явище пояснюють спільністю умов життя, інтересів та прагнень молоді [52, с. 114]. Особлива риса сленгу – його інноваційність та творча переінтерпретація відомих слів. Напр., слово *базар* набуло нового, метафоричного значення, яке виходить за межі первинного лексичного змісту. Помітне домінування методу семантичної трансформації, коли слова літературної мови змінюють значення. Метафоризація – одна з найактивніших форм цього процесу, адже дозволяє надавати словам нових смислових відтінків

через їхню схожість із певними об'єктами, явищами (*засипатись* – не скласти іспит). Такі слова відображають винахідливість молоді та потребу в унікальному самовираженні.

Джерелом поповнення молодіжного сленгу часто є інші мови. Серед найпоширеніших запозичень – англізми, слова італійського, французького, німецького походження. Загалом багатомовність сленгу вказує на глобалізаційний характер сучасної молодіжної культури. Необхідність швидко реагувати на нові явища, які виникають в умовах техногенної революції, основний рушій розвитку сленгу. Стрімкий розвиток сучасного життя зумовлює появу нових понять, які потребують лексичного позначення. Більшість новацій у техніці, моді, розвагах та інших сферах зароджується в США та Європі, тому нова лексика зазвичай англомовна, а відсутність усталеного перекладу чи відповідників в українській мові сприяє прямому запозиченню таких слів [48, с. 77].

Популярність англзмів у сленгу значною мірою зумовлена впливом сучасних медіа, кіноіндустрії, музики та технологій, які здебільшого мають англомовне походження [25, с. 191]. Для молодіжного середовища вживання цих слів стає індикатором їхньої обізнаності та модерності.

Отож, розвиток молодіжного сленгу під впливом англійської мови супроводжується складними лінгвістичними трансформаціями.

Висновки до розділу 1

Запозичення – невід'ємна частина будь-якої національної мови, адже вони відображають історичні, культурні та соціальні зв'язки між народами. Завдяки іншомовній лексиці збагачується словниковий склад мови, що сприяє точному відображенню сучасних реалій. Водночас надмірне або некритичне використання запозичень може призвести до засмічення мови та витіснення питомих українських слів, які довгий час позначали певні поняття.

Запозичення не варто розглядати лише як механічне «перенесення» чужих слів у мовне середовище, адже це завжди складний процес взаємодії

мовних систем. Кожне запозичене слово несе в собі не лише поняття, а й культурний відтінок, що формує у свідомості носіїв певні ціннісні орієнтири. Саме тому аналіз іншомовної лексики виходить за межі суто лінгвістичного питання і стає предметом соціолінгвістики, культурології та педагогіки. Від того, як учні ЗЗСО засвоюють і критично осмислюють ці слова, залежить якість їхнього мовлення та рівень мовної культури загалом.

Серед усіх груп іншомовної лексики особливе місце належить англізмам. Їх поширення зумовлене глобалізацією, посиленням ролі англійської мови в міжнародній комунікації, впливом масової культури, інформаційних технологій та медіа. Основні характеристики англізмів – інноваційність, здатність оперативно відбивати нові соціальні умови й передавати концепти, які відсутні в рідній мові.

Молодіжний сленг – це унікальне середовище для функціонування іншомовної лексики, зокрема англізмів. Як соціолінгвістичне явище сленг є окремим мовним простором, визначальна риса якого – інтенсивне використання іншомовних елементів.

Отже, на сучасному етапі розвитку нашої мови англізми є її невід’ємною частиною, яка, з одного боку, збагачує, а з іншого – створює загрози. В умовах глобалізації лише раціональний підхід до запозичень може забезпечити баланс у мовній системі.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ В КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗЗСО

2.1. Лінгво-методичні засади вивчення іншомовної лексики на уроках української мови в ЗЗСО

Лексикологію в сучасній шкільній освіті варто розглядати не лише як окремий розділ мовознавства, а як важливий засіб реалізації загальноосвітніх і виховних функцій предмета «Українська мова». Особливої ваги набуває вивчення тем, пов'язаних із запозиченою лексикою, оскільки саме через аналіз іншомовних слів розкривається як внутрішня структура лексичної системи, так і «зовнішні контакти» української мови.

Мова не існує ізольовано, а завжди перебуває у взаємодії з соціокультурним простором. Курс української мови в ЗЗСО формує мовну компетентність і виконує функцію пізнання культури через мову, зокрема через історію слів, їх походження, значення та сферу вживання. На думку Н. Гудими, шкільний курс лексикології має ґрунтуватися на чітко окреслених лінгвістичних засадах, що формують не лише знання, а й здатність учня до рефлексії над мовними процесами [11, с. 138]. Вивчення запозичень може набувати пізнавального та культурологічного сенсу, коли учні бачать у слові не лише номінативну одиницю, а носія історичного, соціального та міжкультурного змісту.

Питання потребує ґрунтовної науково-методичної роботи, адже йдеться про осмислене використання іншомовних елементів у мовленнєвій та комунікативній діяльності здобувачів освіти. У цьому контексті важливі лінгво-методичні засади, що формуються на перетині класичних положень лінгводидактики та потреб сучасної школи.

У теорії та практиці викладання української мови, як слушно зазначають О. Горошкіна [8], М. Пентилюк [24], Г. Шелехова [54], концептуально визначеними є чотири ключові компоненти: мовна, мовленнєва, комунікативна

й культурознавча компетенції. Вони відіграють важливу роль у побудові цілісної методичної системи, яка забезпечує знання й уміння застосовувати мову в реальному спілкуванні. Іншомовна лексика, що потрапляє в мовлення учнів, повинна не просто ідентифікуватися як запозичення, а функційно осмислюватися в межах українського мовного простору – з урахуванням її фонетичних, граматичних, стилістичних і семантичних характеристик.

Ефективне впровадження іншомовного лексичного матеріалу в навчальний процес потребує чіткого розуміння змістових і функційних параметрів навчання мови. У цьому сенсі поняття «підхід» є не формальним позначенням сукупності методичних засобів, а системним чинником, що визначає цілі, засоби та результати мовної освіти.

О. Горошкіна вважає, що низка принципів, які декларують у сучасній лінгводидактиці, досі залишається не зреалізованою в ЗЗСО, тому існує потреба оновити навчальні матеріали та переосмислити функційні зв'язки між мовними й міжмовними явищами [8, с. 82]. Запозичення як об'єкт потрібно інтегрувати в систему, у якій вивчення запозичень не зводиться до простого перекладу чи механічного запам'ятовування, а передбачає включення в комунікативні ситуації, стилістичні регістри, тематичні й функціональні поля.

Концепція М. Пентилюк визначає систему навчання, що ґрунтується на формуванні мовної, мовленнєвої, комунікативної та соціокультурної компетенцій [24, с. 47]. Серед загальнодидактичних принципів виокремлюють як традиційні (науковість, систематичність, послідовність, наступність, перспективність, наочність, доступність зв'язок теорії з практикою), так і сучасні: гуманізацію, гуманітаризацію, єдність національного й загальнолюдського, розвивальний характер навчання, співтворчість, індивідуалізацію і диференціацію, оптимізацію.

Лінгводидактичні принципи відіграють важливу роль у вивченні вказаного матеріалу. Серед загальнометодичних слід згадати взаємозалежність мови і мислення, екстралінгвістичний, функційний, міжпредметний та внутрішньопредметний зв'язок, зв'язок навчання двох (кількох) мов,

нормативно-стилістичний, історичний, взаємозалежності усного й писемного мовлення [24, с. 47]. Усе це сприяє розвитку критичного мислення учнів, умінню розпізнавати маніпулятивне, некоректне вживання іншомовної лексики в медіа, публіцистиці, повсякденному мовленні.

Серед специфічних (рівневих) принципів варто назвати поєднання вивчення мови з розвитком мовленнєвої діяльності, опору на синтаксичну основу під час опрацювання мовного матеріалу, взаємопов'язане навчання пунктуації та виразного читання, порівняння звукового й графічного рівнів мови, лексико-синтаксичний і структурно-семантичний підходи [24, с. 47].

Методична ефективність вивчення запозичень залежить від обґрунтованого застосування педагогом як загальнодидактичних, так і лінгводидактичних принципів. З одного боку, важливо зберігати традиційні настанови, що забезпечують системність викладу, а з іншого – необхідно дотримуватися сучасних педагогічних векторів, які апелюють до гуманізації, розвитку творчості, співтворчості, індивідуального підходу.

У процесі вивчення лексики в учнів формуються уявлення про її системну організацію. Зіставлення власне українських слів із запозиченими розкриває внутрішньопредметні зв'язки між розділами науки про мову (етимологія, морфологія, семантика, стилістика) та міжпредметні зв'язки із географією, зарубіжною літературою та історією. За М.Пентилюк, це відповідає положенням про міжпредметну інтеграцію в сучасній лінгводидактиці [24].

Засвоєння іншомовної лексики на уроках української мови не повинне бути фрагментарним чи епізодичним. Системне вивчення сприятиме формуванню повноцінної мовної особистості, адже учень, що оволодіває знаннями про іншомовні слова, їхню історію, функції та стилістичне забарвлення, пізнає і культурну традицію, історичний досвід, національний світогляд.

Вивчення запозиченої лексики, як відомо, ґрунтується на таких принципах: позамовному; лексико-граматичному; семантичному;

діахронічному [11, с. 139]. Кожен із них виконує власну функцію в процесі формування лексичної компетентності учнів.

Позамовний (екстралінгвістичний) принцип передбачає вивчення слова через порівняння його з дійсністю, тобто з предметами, явищами, подіями, що стоять за ним [11, с. 139]. Запозичене слово у свідомості учня набуває конкретного змісту лише тоді, коли співвідноситься з відповідною предметною ситуацією. Цей принцип широко використовують у початковій та середній школі, коли учні опановують нові слова, спираючись на малюнки, світлини, відео або наочно-ігрові моделі.

Лексико-граматичний принцип спрямований на вивчення запозичень у площині їх лексичного значення та граматичних особливостей. Він дає можливість з'ясувати значення слова та його належність до певної частини мови, встановити граматичні ознаки. Особливу роль цей принцип відіграє у аналізі омонімів іншомовного походження (напр., *бал* як святковий вечір і *бал* як оцінка знань), коли звучання і графічне оформлення збігаються, а розмежувати значення допомагають граматика та контекст [11, с. 139].

Семантичний принцип дозволяє усвідомити, що слово не існує ізольовано, а тільки в певному мовному середовищі, вступаючи в різноманітні зв'язки з іншими словами – синонімами, антонімами, омонімами [11, с. 140]. Запозичення часто змінюють або розширюють семантику в процесі адаптації до української мови, тому робота передбачає спостереження за їхнім контекстуальним вживанням, стилістичним забарвленням, асоціативними відтінками (напр., *академічний* у словосполученнях *академічна заборгованість* і *академічний театр*).

Діахронний принцип забезпечує формування історичного бачення мовних процесів [11, с. 140]. Він допомагає зорієнтуватися в походженні слів, шляхах їх проникнення в українську мову, а також у причинах зникнення тих чи тих лексем з активного словника носіїв мови. Вивчення застарілих слів на основі порівняння історії предмета і його назви ілюструє, як змінюється мова під впливом соціокультурних чинників [11, с. 140].

На думку дослідників, лексико-граматичний принцип найпродуктивніший, адже дозволяє вивчати запозичену лексику не як зовнішній елемент, а як повноправну складову внутрішнього мовного розвитку. У результаті учні розуміють, що мова розвивається не ізольовано, а через постійні контакти з іншими мовами, які збагачують її новою лексикою

Отже, вивчення запозиченої лексики на уроках української мови – це не опрацювання окремих слів, а складний процес формування мовної особистості, здатної до свідомого, глибокого, критичного сприйняття лінгвістичних явищ. Поєднання позамовного, лексико-граматичного, семантичного та діяхронного принципів забезпечує багатовимірність навчального процесу.

2.2. Тема «Слова власне українські й запозичені» в чинних програмах і підручниках з української мови

Надзвичайно важливо формувати в учнів усвідомлене ставлення до лексичного складу української мови. Особливої уваги при цьому заслуговує тема походження слів, зокрема диференціація між власне українською лексикою та словами іншомовного походження. Саме в цьому контексті проаналізуємо чинну модельну навчальну програму з української мови для 5–К. Плівачук і Т. Поповою [26].

На уроках української мови в 5 кл. тема про лексичне походження слів не передбачена. Програма зосереджується передусім на формуванні базових орфоепічних, орфографічних і граматичних навичок, а також на аналізі структури слова й тексту. Тож лише в 6 кл. відбувається системне ознайомлення учнів із розмежуванням лексики за її етимологією.

У 6 кл. зазначена тема розглядається в межах мовної лінії «Лексикологія. Фразеологія», а саме у підрозділі «Групи слів за походженням та вживанням». Як зазначено в програмі, здобувач має навчитися розрізняти власне українські

слова та слова іншомовного походження, використовувати словник іншомовних слів, а також добирати українські відповідники до запозиченої лексики. Тобто вказаний підхід не лише сприяє розширенню словникового запасу, а й формує критичне ставлення до відбору лексем у різних ситуаціях спілкування. Особливу роль відіграє практичний аспект: програма передбачає виявлення лексичних помилок, серед яких названо калькування, тавтологію, вживання слів у невласливих значеннях [27]. Уведено також орфографічну складову – написання слів іншомовного походження, а саме: написання букв *и*, *і*, правопис м'якого знака та апострофа, подвоєння. Завдяки цьому в учнів закладається етимологічна обізнаність та грамотність у візуальному відтворенні таких слів, що особливо важливо в умовах насиченого іншомовною лексикою медіапростору.

Також у програмі порушено проблемні питання, які виводять учня на рівень рефлексії та пошуку особистісно значущих відповідей, напр.: *Чому лексика безперервно змінюється?; Чому мови збагачуються словами іншомовного походження?; Чи можна обійтися без слів іншомовного походження?* тощо. Запитання відкривають шлях до дискусій, що розвивають не лише мовну, а й загальнокультурну компетентність, спонукають школярів мислити в площині соціолінгвістики й глобалізації.

Примітно, що програма висуває вимоги й до мовленнєвої діяльності учнів у процесі роботи з цією темою. Очікувані результати передбачають сформоване вміння «вказувати на окремі особливості, що сприяють або заважають ефективній комунікації в конкретній ситуації спілкування», «наводити кілька аргументів і прикладів на підтвердження власної позиції», використовуючи «типові мовленнєві конструкції, доречні цитати з тексту» тощо. Це означає, що робота з лексикою іншомовного походження не обмежується засвоєнням теорії, а набуває комунікативного й культурологічного змісту.

Отже, у чинній програмі з української мови для 6 кл. тема запозиченої лексики представлена як структурований блок мовної освіти, що поєднує

знання про лексичну систему мови, розвиток правописних навичок, критичне мовне мислення й комунікативну практику. Запропонована методична траєкторія відповідає концепції НУШ, у межах якої мова розглядається не як абстрактна система правил, а як інструмент соціального самовираження та ідентичності. Цілком очевидною є потреба інтегрувати цю тему в наступних класах, що дозволить поглибити знання про історію лексики, джерела запозичень і стилістичну доцільність їх уживання.

Зазначимо, що в програмі з української мови для 5–6 класів, укладеній Н. Голуб та О. Горошкіною [26], вивчення запозиченої лексики інтегровано до ширшого розділу «Лексикологія» і подається в контексті повторення й систематизації знань, здобутих у початковій школі. Сама структура змісту засвідчує настанову не так на нове пізнання, як на поглиблення й упорядкування того, що було відоме раніше – зокрема, поділу лексики за походженням на власне українські й запозичені слова.

Учень, який на цьому етапі тільки починає впевнено оволодівати нормами письма та усного мовлення, класифікуючи лексику за джерелом, опиняється перед складнішим завданням – не просто відчувати, а зрозуміти будову мови, її історичну відкритість до взаємодії з іншими мовами. У такому контексті запозичення не подаються як щось виняткове, а вбудовуються в загальну картину мовного багатства.

Важливо, що учнів поряд із вивченням груп за походженням цілеспрямовано ознайомлюють зі словником іншомовних слів. Словник постає і як джерело для довідки, і як інструмент для самостійного орієнтування в мовному просторі. Учень не пасивно сприймає знання від учителя, а отримує навички самостійного дослідження семантики слова, його походження, варіантів вживання. Не менш суттєвий орфографічний аспект: написання слів іншомовного походження винесене окремим підпунктом.

Параграф 5 «Власне українські слова та слова іншомовного походження» у підручнику з української мови для 6 кл. (автори О. Заболотний, В. Заболотний) [15, с. 17] органічно поєднує пояснювальний матеріал із

системою вправ, які розвивають знання про категорії лексики, формують мовленнєво-комунікативну компетентність учнів. Методично грамотно вибудований виклад базується на чіткому протиставленні двох лексичних груп – власне української лексики та запозичень.

Параграф апелює до вже набутих знань – завдання «Пригадаймо» мотивує учнів актуалізувати базові поняття лексики та лексичного значення, що дозволяє сформувати контекст для сприйняття нового матеріалу. Далі подано лаконічний коментар про походження власне українських слів та запозичень, із прикладами, що зрозумілі дітям 11–12 років (*мрія, літак, скрипаль*).

У структуру параграфа органічно вплетені вправи, які активізують пізнавальну діяльність. Уже вправа 35, що пропонує проаналізувати пару слів *фотографія – світлина*, вчить спостереженню за походженням слова [15, с. 17]. Запитання *Чи можна обійтися без запозичень?* у вправі 36 спонукає до критичного осмислення складу мови та її зв'язку з культурою.

Особливо важлива гра «Походження слова» (вправа 37 [15, с. 18]), що спонукає учнів до дослідницької діяльності: школярі звертаються до словника іншомовних слів, самостійно виявляють джерело запозичення, розвиваючи навички роботи з довідковою літературою. Паралельно зі вправами на класифікацію та групування слів автори подають вправу 38, за умовою якої учні виписують слова іншомовного з вірша В. Савранської. Це сприяє закріпленню теоретичних знань і розвиває мовне чуття, вміння впізнавати іншомовні елементи в контексті.

Уваги заслуговують ситуаційні завдання (вправи 39, 40, 42), які моделюють мовленнєву поведінку в умовах реального життя. Наприклад, у вправі 40 школярі мають сформулювати власне висловлення про враження від театральної вистави, використовуючи слова іншомовного походження – *браво, гардероб, антракт* тощо [15, с. 19]. Так учні закріплюють лексичний матеріал і осмислять запозичення як органічну частину сучасного життя.

Важливо, що наприкінці параграфа (вправа 41: *Прочитайте подані в таблиці слова. Яке зі слів кожної пари є власне українським? Прочитайте речення, уставляючи на місці пропуску власне українське слово з таблиці* [15, с. 19]) пропонується аналітичне завдання, у якому треба замінити іншомовні слова власне українськими синонімами (напр., *дефект* – *недолік*, *фотографія* – *світлина*). Заповнюючи пропуски, учні відчують стилістичні відтінки та соціокультурний підтекст слова.

Вправа 42, яка спонукає вигадати назви для кав'ярні, книжкового магазину чи спортивного клубу, – приклад того, як лексикологічна тема може бути креативним завданням, що водночас розкриває світогляд учня, його мовну інтуїцію й художнє мислення.

Отже, у шкільному курсі української мови тема запозичених слів традиційно подається як частина вивчення лексичного складу мови. Але важливо не лише формально поділити лексику на «власне українську» та «запозичену», а й навчитися розуміти причини появи таких слів, правила їх уживання й способи розпізнавання.

До теми запозиченої лексики в шкільному курсі української мови, за програмою, учні повертаються лише в 10 кл., але зміст і глибина опрацювання суттєво відрізняються залежно від обраного рівня навчання – стандартного чи профільного.

У програмі для рівня стандарту вивчення запозиченої лексики інтегровано в блок «Лексична норма» [36]. Учні розпізнають найпоширеніші помилки, пов'язані з уживанням кальок із інших мов, а також семантичну невідповідність запозичених слів, використання в неприпустимому їм значенні. Отож, лексичні запозичення розглядають у межах мовної норми як можливе джерело інтерференції, що потребує уважного ставлення та критичного аналізу. У цьому контексті запозичення постають перед старшокласниками і як елемент мовного збагачення, і як потенційний ризик порушення лексичної точності та стилістичної доречності.

У програмі профільного рівня тема іншомовної лексики розгортається в межах розділу «Лексикологія української мови» і має значно ширший, системний і концептуальний характер [49]. Упродовж кількох навчальних годин учні ознайомлюються з лексикою за походженням, навчаючись розмежовувати власне українські слова та запозичені. Програма охоплює джерела іншомовних запозичень, зокрема латинізми та грецизми, і простежує процес адаптації нових запозичень, які стали звичними або ж іще перебувають у перехідному стані. Тут лексичні запозичення не розглядають як порушення, навпаки – осмислюють як закономірну частину мовного розвитку людини.

У профільному курсі увагу приділено вмінню не лише розпізнавати іншомовні слова в текстах, а й використовувати їх відповідно до контексту, визначати їхню стилістичну функцію та співвідносити з власне українськими синонімами. Також формується критичне ставлення до мовних одиниць – учень навчається встановлювати зв'язки між словом і його походженням, між походженням і вживанням. Через цю призму розглядаються й старослов'янізми, які, на відміну від новітніх запозичень, здатні виконувати виразну стилістичну функцію в офіційно-урочистому і художньому мовленні.

Отже, якщо у стандартній програмі увагу зосереджено на практичних аспектах мовлення учнів із використанням слів іншомовного походження, то профільна формує комплексне уявлення про лексичну систему української мови як відкриту, динамічну, багатопланову структуру.

У підручнику з української мови для учнів 10 кл. О. Заболотного та В. Заболотного параграф «Слова власне українські та запозичені» розпочинається з актуалізації знань: запропоновано пригадати принципи класифікації словникового складу української мови. У вправі 45 учні, користуючись наведеними тлумаченнями, пояснюють лексичне значення запозичених слів *імунітет* і *вакансія*, шукають помилки, допущені в поданих реченнях: *Треба зміцнювати захисний імунітет* та *Оголошено конкурс на вільні вакансії* [16, с. 24]. Щоб учням було легше виправити логічні помилки, важливе пояснення педагога про етимологію слів (напр., *імунітет* (від лат.

– вільний, захищений) уживається в значенні «несприйнятливість організму до хвороб»). Після аналізу можна пропонувати укласти власні рекомендації щодо вживання слів іншомовного походження: уникати надлишкового уточнення, уважно ставитися до контексту, аби не порушити змістову точність тощо.

У підручнику увага звернена й на обсяг поняття «власне українські слова»: ті, що виникли на основі питомої слов'янської лексики й розвивалися природно на ґрунті мови (напр., *освіта, зайвий, бігцем, горілиць*), і такі, що походять від спільних із іншими мовами коренів, але за формою та значенням набули української специфіки (напр., *скрипаль* утворене від міжнародного кореня *скрип*, але має національно марковане закінчення та структуру).

Для розвитку навички розрізнення типів лексики учням пропонують вправи на класифікацію. Зокрема, вправа 49 містить добірку слів (*родина, дансинг, імміграція, яскравий, індукція, спроможність, еліпс, джакузі, скрипаль, зайвий, робітник, математика*) для розподілу на дві колонки за етимологічними ознаками: слово *дансинг* – з англійської (від *dancing*), а *спроможність* – питомо українське.

Привертає увагу вправа 47, за умовою якої потрібно прочитати власне українські слова та пояснити лексичне значення виділених слів [16, с. 25]. Багато з поданих слів маловживані в сучасній мові (*либонь, осторонь, уцухати, віхола*), тому учні не лише шукають їхнє значення, а й складають із ними речення, щоб практично закріпити розуміння.

У вправі 50 потрібно скласти й розіграти діалог-розпитування із 7– з відвідувачами. Вправа має додаткову умову – ввести в діалог 2–3 запозичені слова з поданого тексту [16, с. 26]. Отож, мета вправи – активне використання запозичених слів у природному мовленні, розвиток навичок комунікації, а також усвідомлення їхньої ролі та доцільності в українській мові.

Вправа 51 пропонує замінити поданими власне українськими словами виділені в реченнях запозичені слова. При цьому учні можуть скористатися

кожним наведеним у рамці словом лише один раз [16, с. 26]. Завдання сприяє критичному ставленню до запозичень і розвитку мовної свідомості, допомагає розрізняти ситуації, коли доцільно вживати питомі українські слова, а коли – запозичення. Наголосимо, що це важливий елемент формування лексичної норми, адже він навчить уникати непотрібних кальок і модних слів, які не завжди несуть смислове навантаження.

Вправа 52 пропонує усно виправити словосполучення *основний лейтмотив твору, вільна вакансія лікаря, провести урочистий церемоніал, повторний рецидив* тощо. Мета – формувати розуміння семантики запозичених слів, удосконалити навички редагування тексту для уникнення тавтології.

Аналіз тексту пропонує вправа 53. Учні читають в журналі про історію та розвиток скейтборду, визначають тип і стиль тексту, виписують 5–8 слів іношомовного походження, пояснюють значення.

Робота з іношомовною лексикою на уроках української мови – важлива складова мовної компетентності сучасної людини. Підручник для 10 кл. поєднує теоретичні відомості з різнотипними практичними завданнями. Проте динаміка лексичного складу мови, швидке засвоєння мовою англізмів вимагає регулярного оновлення системи вправ.

2.3. Методи та прийоми роботи з іношомовною лексикою на уроках української мови

У сучасних умовах, коли інформаційно-комунікативний простір інтенсивно інтернаціоналізується, шкільна освіта вимагає нових прийомів і методик. Особливо актуальне це питання в контексті навчання української мови, оскільки школярі дедалі частіше взаємодіють із запозиченнями у соціальних мережах, кіберпросторі, в побутовому мовленні. Методи та прийоми роботи з іношомовною лексикою повинні забезпечити її правильне сприймання, грамотне вживання, а також сприяти формуванню критичного ставлення до мовних змін.

Потреба в застосуванні методів, адекватних до поставленої мети, обумовлена тим, що мовна освіта нині не може обмежуватися лише репродуктивною діяльністю. У роботі з іншомовною лексикою актуальними стають підходи, які поєднують когнітивні, комунікативні та діяльнісні стратегії. Відповідно до лінгводидактичної концепції, метод навчання розглядають як цілісну систему взаємодії вчителя й учнів, спрямовану на засвоєння мовного матеріалу й організацію пізнавальної діяльності. Це дає змогу оцінювати ефективність не лише окремих методів, а комплексу прийомів у контексті загального освітнього процесу.

Науковці [32; 34; 40; 43] відзначили, що методи, які поєднують елементи творчості, особистісної рефлексії та групової взаємодії, створюють передумови для глибшого осмислення мовних явищ і сприяють формуванню не лише предметних, а й загальнонавчальних компетентностей. У роботі з іншомовною лексикою, яка зазвичай викликає неоднозначні емоційні реакції через її престижність у мові учнів, ці методи мають особливе значення, бо допомагають деміфологізувати запозичення, увиразнити їхню функційну доцільність і контекстуальну вмотивованість.

Насамперед у процесі формування лінгвістичної компетентності учнів важливе місце належить словниковій роботі, яка набуває особливої актуальності під час вивчення запозиченої лексики. Загалом залучення різних типів лексикографічних джерел сприяє як розвитку мовленнєвої культури, так і формуванню в учнів системного бачення лексики за походженням. Зокрема, у цьому контексті ефективним прийомом є виконання вправ, що передбачають класифікацію іншомовних слів за етимологічною ознакою. Учням пропонують «згрупувати подані на дошці слова за мовами-джерелами, аргументуючи належність кожного з них до тієї чи тієї мовної групи: *агент, бекон, гетеро, диплом, какао, коледж, ліцей, мандарин, сендвіч, салют, сенсація, секрет, стюардеса, цинізм, юрист*» [11, с. 140]. Вправа активізує пізнавальну діяльність і вимагає використання різних видів словників – етимологічного, словника іншомовних слів, тлумачного.

Практика свідчить, що без використання словників вивчення запозиченої лексики в умовах сучасної школи стає поверховим [11, с. 141]. Словник у цьому контексті виконує не лише функцію довідника, а й стає засобом пізнання мовної картини світу, виховання поваги до української мови, розвитку почуття патріотизму й міжкультурної толерантності.

Організуючи роботу зі словниками, учитель враховує рівень мовного розвитку учнів. З одного боку, у дітей спостерігається тонка інтуїція щодо значення та використання слів, з іншого – можуть виникати труднощі з точністю слововживання. Для їх подолання доцільно пропонувати завдання на аналіз запозичень, визначення етимології, фіксацію граматичних характеристик та смислових відтінків слів. Така робота активізує аналітичне мислення, розвиває навички класифікації, збагачує лексичний запас.

Отже, словник під час вивчення запозиченої лексики є не лише ефективним засобом навчання, а й важливим джерелом мовного, культурного та світоглядного розвитку учнів.

На уроках української мови також доцільно впроваджувати цілісну систему вправ, яка охоплює пізнавальний та практичний рівень опрацювання мовного матеріалу. Одним із ефективних методів є використання аудіоуривків із творів сучасних українських авторів, де простежується тенденція до використання іншомовних слів. Така вправа, допоможе учням ознайомитися з функціями запозиченої лексики в художній літературі.

У ході прослуховування аудіотекстів учні фіксують лексеми, що очевидно або ймовірно іншомовні. Далі працюють із різними типами словників для з'ясування джерела запозичення, часу входження в українську мову, рівня адаптації слова. Особливу цінність має пошук стилістично або семантично відповідних українських аналогів до виявлених іншомовних одиниць, якщо такі наявні.

Окрему увагу слід приділяти вправам на добір українських відповідників до іншомовних слів (напр., *презентація* – *представлення*; *акцент* – *наголос*; *колаборація* – *співпраця*). Вправи цього різновиду

допомагають розширити активний словниковий запас, формують звичку звертатися до питомих мовних ресурсів.

Не менш важливі вправи на диференціацію українських і запозичених слів, які вимагають від учнів класифікувати запропоновану лексику за походженням. Наприклад, запропоновані слова можна розподілити на групи: власне українські та запозичені.

Доцільно також залучати вправи на походження конкретного слова. Наприклад, для слів *гарнір, бутерброд, юрист, тренінг, парфум* вказати мову-джерело запозичення. Такі вправи активізують міжпредметні зв'язки.

Найдієвіший механізм реалізації комунікативно-діяльнісного підходу до вивчення мовних явищ – опора на текст. Вивчення лексичної теми на основі тексту сприяє поповненню словникового запасу учнів і розширенню знань про контекстуальне значення слова [21, с. 189].

Ефективним на уроках вважають впровадження інтерактивних методів, які ґрунтуються на діалогічній взаємодії суб'єктів навчання. Інтерактивний метод – це «спосіб взаємодії через бесіду, гру, дискусію тощо. Звідси слідує, що інтерактивне навчання – це навчання в режимі діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння, спільного вирішення навчальних завдань, розвитку особистісних якостей учнів» [4, с. 78].

Термін «інтерактивна педагогіка» до наукового обігу ввів ще в 1975 р. німецький дослідник Ганс Фріц. Мета методу – зміна й поліпшення моделей поведінки його учасників [4, с. 78]. Звідси впливають і традиційні підходи дослідників до ідентифікації інтерактивних методів навчання. О. Пометун вважає, що інтерактивними можна вважати ті технології, які здійснюються шляхом активної взаємодії у процесі навчання. Вони надають можливість на підставі внеску кожного з учасників під час розв'язання спільної справи або задачі «отримати нові знання й організувати корпоративну діяльність, починаючи від окремої взаємодії двох-трьох осіб поміж собою і до широкої співпраці багатьох» [32, с. 27].

О. Меєрович інтерактивним вважає навчання, яке заглиблене в процес спілкування, однак «для підвищення ефективності процесу навчання необхідна наявність трьох компонентів спілкування, а саме: комунікативного (передача та збереження вербальної і невербальної інформації), інтерактивного (організація взаємодії в спільній діяльності) та перцептивного (сприйняття і розуміння людини людиною)» [23, с. 65].

Ми поділяємо думку вчених, що суть інтерактивних форм навчання полягає у взаємодії учнів між собою та учнів із вчителем (тобто усіх учасників навчального процесу) з допомогою групових методів реалізації навчального процесу – діалогу, полілогу, гри, дискусії, методу «мозкового штурму» тощо.

Інтерактивне навчання має низку переваг, на які звертають увагу науковці [3]:

1. Двобічний характер. Передбачає активну взаємодію між педагогом та учнями, де обидві сторони роблять свій внесок у якісне засвоєння знань.
2. Спільна діяльність вчителя та учня. У процесі інтерактивного навчання вчитель та учні спільно вирішують завдання й розв'язують проблеми.
3. Вчитель є керівником навчального процесу, який спрямовує та підтримує активну участь учнів.
4. Інтерактивне навчання потребує особливої організації та може набувати різних форм, як-от обговорення, групові завдання, рольові ігри тощо.
5. Цілісність, що полягає в досягненні єдиних навчальних цілей та нерозривності в засвоєнні матеріалу.
6. Стимули для учнів, що робить знання більш зрозумілими та застосовними в реальному житті та відповідає стандартам НУШ [3, с. 68].

І. Савка зазначає, що «застосування сучасних інновацій в навчанні – одна з найважливіших та стійких тенденцій розвитку світового освітнього процесу. А основні методичні інновації пов'язані з використанням інтерактивних методів навчання» [39, с. 156]. Теза І. Савки щодо необхідності застосування модерних інновацій в освітньому процесі має чітке обґрунтування та віддзеркалює новітню динаміку освіти, зумовлену швидкими змінами в

технологіях, інформаційному просторі та на ринку праці, які вимагають нових підходів до навчання. Інтерактивні технології сприяють розвитку індивідуального стилю спілкування та рефлексивному аналізу.

Погоджуючись з думкою А. Циркаля про застосування технологій інтерактивного навчання, визнаємо, що вони актуальні для проведення занять і в класах, й у формі позакласних або позашкільних заходів [53, с. 373]. Розвиток сучасних інформаційних технологій та доступність цифрових ресурсів робить можливим впровадження інтерактивного навчання в різноманітних форматах.

Одна з відомих і використовуваних у вітчизняній педагогічній практиці класифікація інтерактивних методів навчання укладена дослідниками-практиками О. Пометун і Л. Пироженко [32, с. 86]. Автори поділяють інтерактивні методи на групи залежно від навчальної мети і форм організації навчальної діяльності учнів:

1. Кооперативне навчання (робота в парах).
2. Колективно-групове навчання («мозковий штурм»).
3. Ситуативне моделювання (рольова гра).
4. Опрацювання дискусійних питань (кейс-метод, дискусія).

Класифікація О. Попової ґрунтується на комунікативних функціях та охоплює три головні групи [33, с. 327]:

1. Дискусійні методи (діалог, групова дискусія, розбір та аналіз життєвих ситуацій).
2. Ігрові методи (творчі, ділові, рольові й організаційно-діяльні ігри).
3. Психологічні методи (сенситивний і комунікативний тренінг, емпатія та інші методи, спрямовані на розвиток соціальних та емоційних навичок).

На наш погляд, особливо ефективні в контексті роботи з іншомовною лексикою методи групового обговорення, колективного аналізу, побудови лінгвістичних гіпотез, а також методи «асоціативний куш», «мікрофон», «мозковий штурм», «бесіда з Сократом», навчальні ігри тощо.

Метод «Групування» (асоціативний куш) доцільно використовувати для виявлення конотацій запозичених слів, встановлення асоціативних рядів, виявлення функційних паралелей між українськими й іншомовними відповідниками.

Метод «Мікрофон» дає змогу зібрати учнівські думки про доречність вживання іншомовних слів у конкретних мовленнєвих ситуаціях.

Працюючи з англізмами, які найчастіше викликають труднощі в сприйнятті через багатозначність, фонетичну невідповідність чи семантичні зміщення (напр., *лайкати*, *скролити*, *мерч*, *блогер*, *девайс*), учитель української мови має насамперед дбати про формування мовної чутливості школярів. Тому доцільно використовувати методи, що передбачають активну пізнавальну діяльність і взаємодію.

Один із них «мозковий штурм», що активізує мовленнєве мислення, заохочує до спонтанного продукування мовлення. Це творчий метод вирішення проблем, запропонований А. Осборном у 1937 р. [47, с. 170]. Основна ідея полягає в стимулюванні творчої активності та зборі максимальної кількості варіантів рішення, серед яких потім обираються найбільш раціональні.

Під час вивчення іншомовної лексики учитель пропонує назвати якомога більше слів англійського походження, які учні використовують у повсякденному житті. Далі відбувається класифікація (техніка, мода, соцмережі, спорт), семантичний аналіз, спроба дібрати українські відповідники. Робота сприяє розвитку лексичної гнучкості та культури мовлення. Метод дозволяє залучити досвід учасників, що може призвести до нестандартних рішень. Один із ключових принципів «мозкового штурму» – відсутність критики під час генерації ідей, атмосфера вільного та відкритого обміну думками, де кожен учасник відчуває, що його внесок цінний.

Ефективним для вивчення іншомовної лексики може бути метод «Бесіда з Сократом», що передбачає формулювання проблемних запитань і самостійний пошук відповідей: чи доречно вживати слово *бренд* замість

торгова марка або *лайфхак* замість *порада*. Така діяльність розвиває критичне мислення та допомагає увиразнити межі мовної норми, розуміти її варіативність, історичну зумовленість і залежність від комунікативної ситуації.

Метод «Прогнозування» можна застосувати для прогнозування семантики запозиченого слова за його морфемною структурою або контекстом, що сприяє розвитку мислення.

Ще один актуальний прийом – рольова гра, яка забезпечує природне занурення в мовне середовище. Наприклад, створюється ситуація: «Редакційна колегія готує «мовне очищення» шкільної газети» – і учні в ролі редактора, коректора, журналіста обговорюють, які англізми варто зберегти, які замінити, а які вжити з уточненням у дужках. Метод поєднує елемент гри, рефлексії, естетичного ставлення до мови, формує здатність до мовної відповідальності. Учні вчаться не уникати іншомовної лексики, а свідомо її використовувати.

Також актуальними вважаємо ігри «Хто більше?», «Хто швидше?», «Хто стаже останнім?», «Спіймай помилку», «Поясни слово» та ін. Додамо, що гра ефективна для різних видів роботи при вивченні запозичень, оскільки дозволяє опанувати різноманітні граматичні структури, інтонаційні моделі та розширити лексичний запас учня. Особливої уваги заслуговує непередбачувана мова учнів, що робить гру більш ефективною в порівнянні з іншими формами парної або групової діяльності. Тобто цей метод вчить учнів мовленню в будь-якій ситуації та на будь-яку тему, розвиваючи їхні навички взаємодії з іншими людьми і зміцнюючи впевненість у собі.

Не менш ефективний метод дискусії, коли школярі вчаться обстоювати власну думку щодо ролі англізмів у сучасному мовленні. Тема може бути сформульована як провокативне питання: *Чи загрожують англізми чистоті української мови?; Чи доречно використовувати слово «контент» замість «зміст»?; Мова трендів чи тренди мови?* Обговорення сприятиме аналізу і лінгвістичних, і соціокультурних аспектів уживання запозичень. Оскільки у процесі дискусії учні мають проблему з точною аргументацією, логічною послідовністю, мовною грамотністю, то така діяльність має комплексний

розвивальний ефект: формує мовленнєву, соціокультурну, критичну, когнітивну компетентності.

Услід за З. Бакум вважаємо, що робота з іншомовною лексикою потребує мотиваційної підтримки. Прийоми «Лист до самого себе» або «Мої очікування» допоможуть учням осмислити власну позицію щодо мовних новацій, сформувати ціннісну установку на збереження мовної ідентичності при водночас відкритості до іншомовного впливу [2, с. 59].

Отже, інтерактивні методи сприяють гармонійному поєднанню мовної культури з актуальним досвідом учнів, зменшують розрив між шкільною програмою та мовною реальністю. Цими методами формується покоління українців, здатних критично оцінювати лінгвістичні явища, свідомо добирати лексику відповідно до ситуації спілкування, культурних норм і власної позиції. Головна цінність інтерактивного навчання у залученні здобувачів освіти до мовотворчого процесу.

Висновки до розділу 2

Вивчення запозиченої лексики в шкільному курсі української мови потребує цілісного лінгво-методичного бачення, що поєднуватиме мовознавчу теорію з реальним мовленнєвим досвідом учнів. Учні, осмислюючи роль запозичених слів у мовній системі, повинні не лише знаходити їх у контексті, а й критично вживати, розуміти походження, вміти добирати українські відповідники.

У програмі з української мови для ЗЗСО О. Заболотного та В. Заболотного до теми з вивчення запозичень звертаються у 6 та 10 класах, що загалом не можна вважати системним. Такий підхід унеможливорює цілісне і поетапне формування в учнів лінгвістичного розуміння природи запозичень, а також навичок критичного оцінювання мовного матеріалу, що потрапляє в їх мовлення. Відсутність послідовності, покласової наступності в роботі з лексикою, зокрема запозиченою, зумовлює низку методичних, когнітивних і культурологічних проблем. У період між 6 та 10 класом у мовному просторі

підлітків (зокрема через соцмережі, інтернет, рекламу) накопичується значна кількість іншомовної лексики, яку вони використовують, не усвідомлюючи її функційного статусу, стилістичної маркованості чи семантичної доречності.

Запропоновані програмою очікувані результати вимагають не лише знань школярів про запозичення як історико-культурне явище, а й уміння добирати стилістично доречні лексичні засоби, уникати необґрунтованих кальок та модних слів, що засмічують мовлення.

Робота на уроках української мови повинна формувати розуміння природи іншомовної лексики, виховувати повагу до мовної норми, сприяти формуванню естетичного чуття й утверджувати ідею свідомого мовлення як частини національної гідності. Доцільними вважаємо інтерактивні методи, роботу зі словниками, традиційними та аудіотекстами, творчі завдання тощо.

РОЗДІЛ 3

СИСТЕМА ВПРАВ ТА ЇЇ ПРАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Вправи для вивчення запозиченої лексики в 6 класі

У програмі з української мови для 6 класу чільне місце відведено роботі зі словами іншомовного походження, передусім їхньому правопису. Значний пласт запозичень у сучасному мовленні вимагає від школярів уміння правильно їх уживати, розрізняти незмінювані іменники, опрацьовувати складні слова з іншомовними компонентами та усвідомлювати значення останніх. Учитель у цьому процесі виконує роль наставника, який допомагає засвоїти правила й відчутти практичну цінність нової лексики.

Пропонуємо вправи для формування у шестикласників навичок взаємодії з іншомовною лексикою.

Вправа 1. *Запишіть слова. Розмежуйте загальні та власні назви. Спираючись на власний досвід уживання іншомовних слів, доберіть по одному прикладу до кожної групи. Складіть діалог на 6–8 реплік, використавши щонайменше два подані слова; підкресліть незмінювані іменники.*

Бюро, кафе, лате, ківі, манго, пальто, суші, Дюма, Осло, Перу.

Учні здобувають навички розпізнавання незмінюваних іменників іншомовного походження, усвідомлюють різницю між загальними та власними назвами, тренуються пояснювати свою позицію. Учитель звертає увагу на відмінювання іменника *пальто*. Укладаючи діалог, школярі інтегрують нову лексику в природні ситуації: наприклад, обговорюють розклад у *бюро* подорожей, замовляють страви в *кафе*, планують екскурсію до *Осло*. На наш погляд, вправа допоможе подолати механічне запам'ятовування та перетворює роботу на змістовне спілкування. Наприкінці вчитель пропонує коротке взаємооцінювання за двома критеріями: правильність класифікації та доречність уживання в репліках. Типові хиби (заміна незмінюваних форм

відмінковими закінченнями, плутанина між загальними та власними назвами) можна опрацювати на прикладах, які учні пропонують на обговорення.

Вправа 2. *Запишіть слова правильно, складіть замітку «Мій активний відпочинок» обсягом 5–6 речень, використавши щонайменше три слова.*

Авіа/рейс, аква/парк вело/доріжка, кіно/театр, мото/крос, фото/зона, інтернет/замовлення, Євро/тур, інтернет/магазин, аеро/порт, авто/шлях.

Учні з допомогою цієї вправи закріплюють правило написання складних іменників із першою іншомовною частиною. Учитель при цьому ініціює «мовознавче дослідження»: чому *велодоріжка* й *кінотеатр* пишемо разом, а складні слова з першою частиною *інтернет* через дефіс? У замітці учні використовують комунікативну практику, а вчитель звертає увагу на зв'язність тексту, коректне вживання слів і креативність.

Вважаємо, що чимало часу педагог повинен приділити виробленню навичок розпізнавання іншомовних слів. Пропонуємо такі вправи.

Вправа 3. *Прочитайте слова. Розділіть кожне на частини та визначте, яка з них іншомовного походження. Поясніть значення кожного слова, користуючись словником. Складіть кілька слів із компонентом інтернет-. Поясніть, у яких ситуаціях їх можна вживати.*

Бізнес-план, блок-система, інтернет-видання.

У ході роботи учні формують навички розпізнавання іншомовних компонентів у складних словах, усвідомлюють, як чужа лексика інтегрується в нашу мову і змінює значення слів. Добір власних прикладів простимулює творче мислення та оприявнить словотворчі закономірності. Вчитель може підвести до висновку, що розуміти значення іншомовних слів – актуальна навичка в сучасному світі.

Вправа 4. *Вставте пропущені букви **и, і, ь** або апостроф. Прочитайте слова вголос.*

іан...но, 2) бул...нг, 3) сп...кер, 4) кол...брі, 5) міл...ярд, 6) пр...нтер, 7) ф...льм, 8) фр...тюр, 9) інтерв...ю, 10) об...єкт, 11) п...єдестал, 12) ш...мпанзе.

Мета вправи – розвивати орфографічну пам'ять та увагу. Учні записують іншомовні слова і читають їх уголос, щоб закріпити правопис і вимову.

3.2. Вправи для вивчення іншомовної лексики у 10 класі

Учні 10 кл. перебувають на етапі формування системного й абстрактного мислення, тому в них розвивається потреба у власних судженнях та критичній оцінці інформації, що й зумовлює специфіку роботи з іншомовною лексикою. Завдання не повинні обмежуватися механічним запам'ятовуванням, а стимулювати осмислене використання лексики. Ефективними вважаємо завдання, у яких учні моделюють професійні та життєві ситуації, дискутують про доцільність запозичень, замінюють їх українськими відповідниками тощо. На нашу думку, ці вправи розширяють словниковий запас десятикласників, а посприяють формуванню культури мови та відповідального ставлення до слова як інструмента спілкування. Розглянемо вправи.

Вправа 1. *Укладіть мапу інтенсивності та міри: об'єднайте в групи подані іншомовні префіксоїди за значенням і доберіть до кожної групи 4–два речення, що ілюструють їх уживання.*

Архі-/архи-, гіпер-, екстра-, макро-, максі-, мікро-, міні-, мульти-, нано-, полі-, преміум-, супер-, топ-, ультра-, флеш-.

Вправа активізує словотворчість учнів. Групування префіксоїдів за значенням (посилення *гіпер-, ультра-, супер-*; зменшення/мала міра *мікро-, міні-, нано-*; множинність/багатокомпонентність *мульти-, полі-*; оцінно-рекламне забарвлення *преміум-, топ-, екстра-*; масштаб *макро-*; миттєвість/короткочасність *флеш-*) допоможе пов'язати форму з семантикою. Учитель пропонує спершу навести відомі приклади (*ультразвук, мікрокредит, мультимедіа, флешопитування, макродані*), а далі заохочує до обережного моделювання нових утворень у межах норми. При цьому коригує випадки надмірного калькування або невиправдане нагромадження іншомовних елементів, формує чуття міри.

Вправа 2. Доберіть українські відповідники до кожного іншомовного слова. Складіть усно короткі висловлювання (2–3 речення) з цими словами.

Шок, стрес, ейфорія, депресія, оптимізм, паніка.

Вправа спрямована на розвиток мовного чуття та усвідомлення того, що абстрактна лексика української мови значною мірою поповнюється за рахунок іншомовних запозичень. Добираючи українські відповідники, учні усвідомлюють відтінки значень та стилістичні відмінності лексем. Учитель підсумовує, що іншомовні слова видаються більш сучасними, проте українські відповідники не менш виразні й колоритні. Важливо, що учні не пасивно вивчають нові слова, а пробують застосувати їх у власних висловленнях.

Вправа 3. Прочитайте слова та їх значення:

джерсер: 1) трикотажний одяг; 2) спортивне спорядження;

кейс: 1) конкретна ситуація або справа; 2) чохол для техніки; 3) сумка для документів.

Складіть речення до кожного значення наведених слів. Чи завжди можна зрозуміти значення слова без контексту? Складіть невеликий текст (4–5 речень), де слово «кейс» вживається у двох різних значеннях.

Вправа допомагає усвідомити багатозначність іншомовних слів і зрозуміти роль контексту. Під час обговорення учні порівнюють власний досвід і мовленнєві ситуації, аналізують, як одне слово може функціонувати в різних сферах. Натомість учитель підкреслює, що знання омонімів допомагає уникати непорозумінь, формує навички уважного читання, критичного аналізу, а також сприяє розвитку лексичної гнучкості й мовної обізнаності.

Вправа 4. Підкресліть усі слова англomовного походження. Поміркуйте, чи доцільно в повсякденному мовленні використовувати надмірну кількість сленгізмів.

Сьогодні ми обговорювали нову колекцію одягу **оверсайз**, дивилися **фешн-шоу** та **стрім**, де блогер аналізував **лайки** і **шеринг** фотографій нових гаджетів. Під час **стріму** хтось залишив **хейт-коментар**, але загалом атмосфера залишилася **вайбова**.

Учні аналізують лексику зі словника сучасної молодіжної комунікації, усвідомлюють, які лексеми інтегрувалися в літературну мову, а які не є нормативними. Учитель підводить до висновку, що надмірна кількість сленгу в мовленні негативно позначається на питомій українській нормі.

Вправа 5. Прочитайте словосполучення, усуньте тавтологію, пояснивши свій вибір.

Підвищити імунітет організму; вільна вакансія; безкоштовний грант; нові інновації; головний пріоритет; перша прем'єра; попередній пролог; народна демократія; атмосфера навколишнього середовища.

Десятикласники вільно мислять абстрактними категоріями, люблять «дорослу» лексику й охоче вживають запозичення, щоби звучати переконливіше. Системна робота з такими прикладами тренує семантичну пильність. Практична цінність вправи – у формуванні навичок саморедагування.

Вправа 6. Поясніть значення слів (за потреби зверніться до словників іншомовних слів, електронних ресурсів). Із двома словами за вибором складіть речення. Поміркуйте про стилістичну вмотивованість запозичень.

Івент, клінінг, паті, прев'ю, експорт, імпорт.

Вправа актуалізує роль контексту при використанні іншомовних слів. Складаючи речення, учні усвідомлюють, що запозичення часто дублюють українську лексему і не завжди стилістично вмотивовані.

Вправа 7. Проаналізуйте вивіски закладів у своєму населеному пункті. Запишіть іншомовні назви кав'ярень, ресторанів, магазинів тощо. Визначте їх доцільність. Якими українськими відповідниками їх можна замінити?

Приклади: «Фоззі-Фуд», «Фудмережа», «Комфі трейд», «Новус Україна», «Фуришет», «Дісконт».

Вправа спонукає до соціокультурної практики. Учні залучені до аналізу публічного простору свого міста/села шляхом спостереження й фіксації мовних фактів. Завдання змушує школярів усвідомити, що мова має суспільне

значення й уживання іншомовних слів часто зумовлене не потребою в новій одиниці, а комерційною чи рекламною доцільністю.

Вправа 8. *Доберіть український відповідник. Ураховуйте контекст: якщо запозичення справді потрібне, поясніть, чому його зберігаєте (подано із відповідями).*

Ліквідація, мінімальний, симптом, фоловер, флешмоб, хобі, лайк, бариста, блендер, кенді-бар, штрудель, фреш.

Зразок. Комфорт → зручність; конкурс → змагання.

Завдання розвиває увагу та навички розуміння контексту висловлювання. Учень розуміє, що не всі іншомовні слова зайві – важливо розрізняти, коли вони доречні (*бариста → фахівець із приготування кави (у професійному контексті слово бариста доречне як термін)*).

Отож, запропоновані вправи, на нашу думку, допоможуть педагогу формувати культуру мовлення учнів, розвивати критичне мислення. Школярі поступово усвідомлять, що мовна культура – це відповідальність.

Інтерактивні завдання та їх потенціал у ході вивчення запозиченої лексики

У сучасній школі опанування іншомовної лексики – важливий засіб розвитку критичного мислення учнів, їхньої культурної свідомості та комунікативної компетентності. Підлітки активно й подекуди неконтрольовано використовують запозичені слова у повсякденному мовленні, що створює потребу в завданнях, які формують навички стилістичної диференціації та комунікативної доцільності таких лексем. У цьому можуть допомогти вчителю інтерактивні завдання.

Пропонуємо ділову гру «*Редакція "Слово і справа"*» для учнів 10 кл. У ході гри клас «перетворюється» на редакцію, що готує інформаційні матеріали для міського освітнього порталу. За умовами, до редакції потрапили тексти з великою кількістю запозичень. Редактор відділу (вчитель) роздає командами «пакети матеріалів»: фрагменти оголошень, нотаток і коротких

статей. Завдання кожної команди – провести швидкий лінгвістичний аудит і визначити, які слова запозичені, за якою ознакою їх легко впізнати (*Додаток Б*), що з ними робити в конкретному контексті (залишити/замінити). Результат оформити в короткій службовій записці редактору: «Було: ... Стало: ... Пояснення: ...». Орієнтовний матеріал для роботи поданий у *Додатку В*.

Коротко опишемо хід гри. Учні розподіляють ролі: редактор команди стежить за часом, аналітик перевіряє ознаки запозичень за таблицею, стиліст пропонує українські відповідники або аргументи за збереження слова, спікер оформляє і презентує висновок. Важливо зазначити, що на обговорення кожного пакета час обмежений. Після презентації рішення команда отримує зауваги головного редактора (учителя) і доопрацьовує записку. Наприкінці редакція формує спільний *гайд* – короткий список порад для шкільних медіа: коли доречне запозичення, а коли кращим є питомий відповідник.

Потенціал гри вбачаємо в тому, що десятикласники охоче обіймають професійні ролі, реагують на відповідальність і «реальні» *дедлайни*. Результатом гри стане критичне читання учнями медіа, уважніше ставлення до власних дописів у соцмережах і шкільних творчих робіт.

До креативних різновидів роботи з іншомовною лексикою на уроках української мови у 10 кл. відносимо вправу «Я – шеф-кухар». Здобувачі освіти працюють у малих групах, кожна з яких отримує набір карток із зображенням інструментів, посуду, продуктів і технологічних операцій, типових для професійної діяльності кухаря (напр., *блендер, гриль, фритюрниця, конвекційна піч/конвектомат, ножі для філеювання, термоцуп, вакууматор, пасерування, бланшування, карамелізація* тощо). Завдання: виписати з карток слова іншомовного походження, що побутують у фаховому спілкуванні кухарів, з'ясувати їхнє значення й походження за тлумачним, етимологічним словниками, створити опис роботи кухаря (напр., приготування страви до бенкету) із використанням слів із картки.

За словниками учні уточнюють значення й походження лексем із карток, напр., *блендер* – електроприлад для подрібнення, емульгування – походить від

англ. *Blend* (змішувати); *міксер* – прилад для збивання вершків, кремів – від англ. *Mix* (поєднувати); *гриль* – спосіб і пристрій для смаження на решітці, у сучасних мовах йде від франц. *gril(l)e*.

Словникові статті учні опрацьовують стисло й однорідно: дефініція, джерело запозичення, типовий контекст уживання. Коли значення й походження слів уточнено, група складає коротку розповідь із фаховою лексикою. Орієнтовні матеріали для карток і приклад тексту в *Додатку Г*.

Отже, завдання має три взаємопов'язані етапи: розпізнавання іншомовної лексики, робота зі словниками та використання цих слів у професійному тексті. Зазначена послідовність допомагає перейти від поверхових знань до усвідомленого й точного вживання спеціальної лексики. Коли учні працюють із картками, вони не лише бачать предмет із певною назвою, а виробляють навички доречного використання в тексті у відповідному мовному оточенні.

Важливий етап – словникова робота. Вважаємо, що вона розвиває мислення, поглиблює знання, у її ході можна виправити поширені помилки: наприклад, пояснити, що *жюльєн* означає спосіб нарізання, а не будь-яку страву з грибами, або який правопис терміна *су-від*. Учні також усвідомлюють, що іноді доцільно використовувати зрозумілий український відповідник, як-от *виїзне обслуговування* замість *кейтеринг*.

Створення власного тексту – важливий етап, де на практиці можна продемонструвати вміння доречно вживати професійні терміни. Школярі усвідомлюють, що ситуація професійного спілкування вимагає міжнародного терміна, а для широкої аудиторії краще використати український відповідник.

Крім цього, актуальною залишається групова форма роботи, яка навчає взаємодіяти.

Висновки до розділу 3

Вважаємо, що звернення до теми запозичень лише в 6 та 10 класах, як пропонує чинна програма, не дозволяє сформулювати в учнів цілісне уявлення

про місце та роль іншомовної лексики в сучасній українській мові. Підлітковий вік – період активного засвоєння нових слів із соціальних мереж, комп'ютерних ігор, реклами, попкультури. Значний масив англізмів та інших іншомовних елементів входить у мовлення молоді стихійно, не опираючись на знання про походження, функції, стилістичну доречність. Згодом це створює дисбаланс між мовною практикою учнів і шкільним курсом української мови.

Системне вивчення запозичень, розподілене рівномірно на різні етапи шкільного навчання, допомогло б уникнути вказаних проблем. Постійне звернення до теми дозволило б поступово формувати мовне чуття, здатність відрізняти доречні та недоречні запозичення, усвідомлювати історичний і культурний контекст лексем. Систематична робота із запозиченнями сприяла б розвитку критичного мислення. Нарешті, посилена увага до запозичень має виховний вимір, адже формує в учнів відповідальність за власне мовлення, світових процесів.

Система вправ для вивчення іншомовної лексики у 6 кл. має бути спрямована насамперед на формування усвідомленого ставлення до запозичень. Діти цього віку активно розширюють словниковий запас і легко піддаються впливу моди, тому завдання мають навчати їх відрізняти виправдані запозичення від надмірних, а також добирати українські відповідники там, де це природно і зрозуміло. Так шестикласники навчаться відповідально ставитися до мови. Вправа «перекладач» чи завдання на орфографію допоможуть закріпити правопис іншомовних слів.

У старшій школі вивчення іншомовної лексики відбувається інакше, адже десятикласники вже здатні аналізувати контекст і роблять самостійні висновки. Вправи для них виходять за межі простого перекладу й орфографії – учні опановують знання про стилістичну доцільність та культуру вживання запозичень. Ці навички відточуються у творчій роботі зі складання текстів.

Вважаємо, що інтерактивні завдання підсилюють ефективність роботи з іншомовною лексикою на уроках української мови та дозволяють учням не

просто запам'ятовувати слова, а переживати їх у дії: добирати відповідники в дискусії, перевіряти значення у словниках, створювати тексти чи презентувати результати групової роботи. Запропоновані нами вправи спрямовані на формування у школярів досвіду реального мовлення, розвивають навички співпраці й критичного мислення. Потенціал інтерактивних завдань полягає в моделюванні реальних комунікативних ситуацій та формуванні ціннісного ставлення до мови: учні бачать, що українська – сучасна та гнучка.

ВИСНОВКИ

Проблема функціонування та вивчення запозичень – одна з актуальних у сучасному мовознавстві й методиці навчання української мови. Нова лексика, переважно англійського походження, потрапляє до українського мовного простору швидко й у великих обсягах, стаючи частиною повсякденного життя, медійного дискурсу та професійної термінології.

Молодіжний сленг – реальне середовище для засвоєння іншомовної лексики, адже саме тут запозичення швидко вкорінюються, набувають нових значень, змінюють свою форму, стають ідентифікаторами групи.

Збагачення української мови англомовними запозиченнями безпосередньо пов'язане зі статусом англійської як мови міжнародного спілкування, науки, бізнесу, інформаційних технологій, культури й масової комунікації. Запозичення проникають в українську мову нерівномірно, але систематично, охоплюючи найрізноманітніші сфери: від технічної й економічної до молодіжно-субкультурної. При цьому відбувається т. зв. адаптація на різних рівнях мови. Однак підлітки не завжди осмислено й критично вживають запозичення. Ця стихійність призводить до засмічення мовлення, нівелювання стилістичних відтінків і витіснення українських слів. Часто в цій ролі можна почути сленг. Тому в роботі ми приділили окрему увагу функціонуванню англізмів у молодіжному середовищі.

Вивчення запозиченої лексики в ЗЗСО потребує системного й послідовного підходу, який би допоміг учням поєднати теоретичні знання з мовознавства та реальний мовленнєвий досвід. Згідно з чинною програмою з української мови, запозичення вивчають у 6 та 10 класах. На наш погляд, це не створює наскрізності й цілісності, адже між цими етапами нема методично організованої роботи, яка б допомагала поступово розширювати й поглиблювати розуміння природи іншомовних слів. Це ускладнює формування в учнів цілісного лінгвістичного світогляду. Особливої уваги потребує період між 6 та 10 класом, адже підлітки інтенсивно читають повідомлення в

медіапросторі, щоденно натрапляють на нові іншомовні слова в соціальних мережах, рекламі тощо. Не отримуючи від школи достатнього інструментарію для критичного осмислення таких мовних одиниць, діти нерідко засвоюють їх стихійно, відтворюючи у власному мовленні кальки, невдалі запозичення, стилістично невмотивовану лексику.

Водночас програмні очікувані результати навчання свідчать про високі вимоги до учнів: знати історико-культурні витоки запозичень, уміти оцінювати їх доцільність, добирати українські відповідники, уникати мовних штамів та неологізмів-модифікаторів. Це можливо за умови створення багаторівневої методики, що охоплює орфографічний, лексико-семантичний, функціонально-стилістичний аспекти.

Робота із запозиченнями на уроках української мови не повинна бути епізодичною, а наскрізною. Завдання педагога – формувати в учнів технічні навички вживання слів, мовну відповідальність, повагу до норми, критичне ставлення до мовної моди. Ефективний шлях до цього – поєднати традиційні вправи та інноваційні методи (інтерактивні практики, творчі лабораторії, дослідницькі проекти тощо).

Підсумовуючи потенціал вправ для вивчення запозиченої лексики в 6 кл., відзначимо, що опанування запозичень відбувається ще на рівні формування базових орфографічних і лексичних умінь. Школярі активно розширюють словниковий запас, і тому особливо важливо навчити їх одразу правильно засвоювати форму та значення іншомовних слів. Комплекс вправ передбачає визначення незмінюваних іменників, роботу з іншомовними компонентами в складних словах і відтворення орфографічних особливостей. Так учні поступово привчаються розуміти: запозичене слово не є «чужим елементом», воно входить до української мови за певними закономірностями, і ці закономірності необхідно усвідомлювати, однак при можливості варто надати перевагу українським відповідникам. Тобто вправи з іншомовною лексикою в 6 кл. мають подвійну функцію – забезпечують правильність письма

й вимови та формують початкові орієнтири щодо ставлення до іншомовних запозичень.

У 10 кл. робота з іншомовною лексикою набуває іншого, значно ширшого виміру. Старшокласники мають розвинене абстрактне мислення, здатні працювати з багатозначністю слів, виявляти стилістичні відтінки й критично оцінювати мовні явища. У запропонованих вправах увага зміщена з механічного засвоєння форми слова до аналізу його функцій у різних контекстах. Учні розрізняють пряме й переносне значення запозичених одиниць, з'ясовують специфіку омонімії, розпізнають сталі вирази, навчаються виправляти тавтологію та оцінювати доцільність іншомовних слів у конкретних комунікативних ситуаціях. Особливої уваги заслуговують завдання з дослідження «мовного образу» свого населеного пункту, що розширює межі навчальної діяльності, спонукає осмислити доцільність назв закладів. Усе це загалом сприяє розвитку лексичної компетентності молоді, формуванню критичного мислення та мовного смаку.

Інтерактивні завдання мають особливий потенціал для вивчення іншомовної лексики, адже виводять роботу зі словом за межі традиційних вправ і роблять частиною творчої та комунікативної діяльності. Участь у рольових іграх, творчих лабораторіях, імітація професійної діяльності дозволяє учням відчувати, що слово – це засіб дії та вираження думки. Такі завдання активізують мотивацію, школярі починають бачити практичну користь від точного й свідомого вживання запозичень. Важливо, що інтерактивні методи формують командні навички, вчать домовлятися, аргументувати власний вибір, порівнювати пропозиції однокласників, приймати рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- рхипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця XX –початку XXI ст.): дис. ... канд. філол. наук. Харків: Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2005. 20 с.
- акум З. Навчання української мови в старшій школі: реалії та перспективи. *Рідна школа*. 2010. № 7–8. С. 57–60.
- ілецька Н., Біда О., Волошина Г. Використання інтерактивних технологій навчання в професійній підготовці майбутніх вчителів. К.: Науковий світ, 2003. 138 с.
- іляєв О. Лінгводидактика української мови: навч.-метод. посіб. К.: Генеза, 2005. 180 с.
- однар Р. В. Соціолект підлітків як субкультура сучасного лінгвосоціуму (на матеріалі англійської мови 90-х років XX–початку XXI століття): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Київський національний університет ім. Т. Шевченка. К., 2007. 20 с.
- оярова Л. Г. Сучасні англізми в лексико-семантичній системі української літературної мови. *Лінгвістичні дослідження*. 2016. В. 44. С. 3–8.
- ороденська К. Нові запозичення і новотвори на тлі фонетичної та словотвірної підсистем української літературної мови. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. 2009. Вип. 5. С. 3–7.
- орошкіна О. М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: монографія. Луганськ: Альма-матер, 2004. 362 с.
- ригоренко М. В. Особливості процесу запозичення в сучасній українській мові. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2014. № 61. С. 255–
- удима Г. Б. Використання англіцизмів у Інтернет-комунікації. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 23(1). С. 107–112.
- удима Н. В. Лексикографічна робота на уроках української мови з вивчення

запозиченої лексики. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2015. Вип. 18. С.

анчишин Н. Р. Проблема засилля англізмів у сучасному україномовному дискурсі: як це використати у викладанні української мови як іноземної. *Науковий вісник Міжнар. гуманітар. ун-ту*. 2018. Вип. 35(1). С. 18–20.

енисюк Л. В., Данілова Н. Р. Англійський молодіжний сленг як засіб самовираження та відображення світогляду тінейджерів. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка*. 2014. № 74. С. 205–208.

ьолог О. С. Роль англіцизмів у сучасній українській економічній лексиці: Щодо проблем термінологічного запозичення. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2017. Вип. 76. С. 361–365.

аболотний О., Заболотний В. Українська мова : підруч. для 6-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2023. 272 с.

аболотний О., Заболотний В. Українська мова: (рівень стандарту) : підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2018. 192 с.

а

рзуб Л. С. Особливості використання англіцизмів у сучасній українській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип. 26(2). С. 40–42.

басавіна В. В. Специфіка запозичень-англізмів у сучасній українській мові (на прикладі використання цифрових технологій у фінансово-економічній сфері (на матеріалами інтернет-ЗМІ)). *Література та культура Полісся*. 2021. Вип. 404. С. 141–152.

евченко Т. М. Запозичення в молодіжному сленгу (на матеріалі українських Засобів масової комунікації). *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 13(1). С. 77–82.

Южецька Л. Особливості вивчення елементів лексикології в початковій школі в аспекті комунікативно-діяльнісного підходу. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2019. 2019. С. 185–193.

А

Н

едвідь О. М. Англійський сленг в українській мові. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. 2019. Т. 30(69), № 4(2). С. –85.

єєрович О. Інтерактивні технології на заняттях з інтегрованих предметів (українська словесність: українська мова, українська література, риторика) в 11-му гуманітарному профільному класі. *Рідна школа*. 2015. № 9–10. С. 64–67.

єтодика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. І. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2005. 400 с.

іщук І. М. Американський молодіжний сленг у перекладацькому аспекті. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. Вип. 43. С. 190–192.

одельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О.В., Заболотний В.В., Л

одельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (у редакції 2023 року) (автори Голуб Н.Б., Р

ивелків К. Вплив англіцизмів на сучасну українську мову: сфери проникнення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 63. Том 2. С. 125–130.

ивлова І. Г. Уплив англізмів на розвиток лексичної системи сучасної української мови. *Лінгвістичні дослідження*. 2023. Вип. 59. С. 52–64.

кщенко О. Функціонування англіцизмів в українському молодіжному жаргоні. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. 2015. Вип. 2. С. 45–52.

всаренко М.О., Поліщук П.О. Сфери проникнення англіцизмів в українську мову. *Актуальні проблеми лінгвістики та перекладознавства*. 2020. Вип. 9. С. П2–120.

бметун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання К. Вид-во. А.С.К., 2004. 192 с.

опова О. Інтерактивне формування комунікативної компетентності з української мови в 9-11 класах основної школи із використанням методу навчальної

дискусії. *Зб. наук. праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2018. № 4. С. 323–341.

рактикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах / за ред. М.І. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2003. 302 с.

рийма Л. Граматичне освоєння англіцизмів у сучасній українській мові. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. пр. Вип. 40. Т. 2. Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2020. С. 71–80.

рограма «Українська мова» для загальноосвітніх навчальних закладів з у

кпіна Ю. О. Англіцизм у субмові сучасної української молоді. *Управління розвитком*. 2014. № 12. С. 124–126.

авіна Ю. О., Ласкава Ю. В. Функціонування англіцизмів у професійному мовленні. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. 2023. Том 34 (73). № 3. С. 60–65.

авка І. Актуальність використання інтерактивних методів навчання в освітньому процесі закладів вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 49(2). С. 152–157.

овченко О., Шлемко М. Сучасні підходи до вивчення української мови в закладах фахової передвищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 49(2). С. 71–76.

пліванова О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.

оменюк О. А. Запозичення в сучасному українському мовленні як маркер лінгвокультурної ситуації. *Лінгвістичні дослідження*. 2023. Вип. 59. С. 77–88.

протенко Г.О. Шляхи оновлення освіти: науково-методичний аспект : інформ.-метод. зб. Х. : Основа, 2003. 96 с.

нідевич В. Продуктивні способи формування сучасного англomовного сленгу. *Філологічний часопис*. 2017. Вип. 2. С. 208–216.

тадній А. С., Зозуля І. Є. Неоангліцизми в сучасній українській літературній мові. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : ВД «Гельветика», 2022. Т. 2. Вип. 22. С. 29–33.

тогній І. В., Варавкіна З. Д. Функціонування молодіжного сленгу в сучасній розмовній українській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. Вип. 43(3). С. 160–162.

елемуха С. Б. Мозковий штурм як метод реалізації інтерактивного навчання. *Український науково-медичний молодіжний журнал*. 2014. № 1. С. 169–171.

епла О., Петриченко Т. Молодіжний сленг у сучасному комунікативному просторі. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2015. Вип. 215(1). С. 75–81.

країнська мова 10–11 класи, програма для профільного навчання учнів

країнська мова : енциклопедія / О. О. Тараненко, В. М. Русанівський (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.

аріон І., Помилуйко-Недашківська Г., Бордовська А. Англізми і протианглізми:

ім'як В. М. Сленг як вияв мовотворчого потенціалу молоді. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. 2010. Вип. 11. С. 212–219.

иркаль А. Ю. Огляд найбільш цікавих інтерактивних методів на заняттях з англійської мови. *Сучасні методи викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі : зб. наук. статей*. Київ : НТУУ «КПІ», 2013. С. 350–

єлехова Г. Формування мовної особистості як умова мовленнєвого розвитку учнів основної школи на уроках української мови. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2013. С. 543–55.

євкопляс Ю. О. Способи творення англо-американського сленгу. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. 2022. Т. 33(72), № 6(1). С. 138–142.

рамко Р. Г., Прийма Л. Ю. Англізми в сучасному українському масмедійному

дискурсі: семантико-функційний аспект. *Закарпатські філологічні студії*.
2023. Вип. 28(2). С. 62–72.

р.